

SAGARRA, UNA VIDA INTENSA

LLUÍS PERMANYER,

ESCRITOR I PERIODISTA

Era l'hora de dinar. Queia un sol aclaparador, tal com pertocava al pic de juliol; per aquesta raó ens havíem entaulat a la terrassa, un xic refrescada per la marinada. La família Sagarra m'havia convidat, amb la seva generositat proverbial, a gaudir de l'estiu amb ells a la torreta que tenien a primera línia de mar a Blanes. Corria el 1959. Sagarra anava mirant amb insistència el rellotge. Ens havia anunciat que esperàvem un convidat important: l'amic de respectada saviesa Jordi Rubió, però que en aquell moment presidia l'Institut d'Estudis Catalans, fet que atorgava a la situació una rellevància excepcional, en haver de parlar de temes professionals de gruix. I és que el poeta sentia un respecte enorme per les institucions del país, però encara més perquè estava llavors no solament prohibit l'Institut, sinó perseguit per la dictadura franquista. La Mercè patia pel segon plat, un peix important que podia quedar desesperadament encartonat. Sagarra, amb tota naturalitat, va sentenciar: «Li tinc prou confiança: el retard és massa exagerat i comprendrà que no l'esperem». Al cap d'uns minuts tot quedava resolt: Jordi Rubió entrava pel portal.

L'altre record personal i molt viu que tinc de l'Institut d'Estudis Catalans es va produir uns quants mesos més tard. Era un vespre d'hivern i jo era a can Sagarra: amb el Joan estudiàvem, o segurament ho fèiem veure. De sobte va entrar el seu pare: feia goig; vestia esmòquing. Ens va dir que anava a una sessió de gala a casa de Lluís Bonet Garí, per celebrar una data commemorativa de l'Institut. Encara no havia passat una hora, i ja era de tornada. Mig indignat, però sense perdre la calma, ens va contar que s'havia presentat la policia de la mula Acedo, el governador; després d'haver-los identificat, els havien obligat a plegar i marxar, en tractar-se d'una reunió clandestina d'una entitat prohibida.

Cal afegir que precisament Jordi Rubió va portar un dels cordons del taüt a l'enterrament de Sagarra, i ho feia en qualitat de representant de l'encara prohibit i clandestí Institut.

En recordar aquests esdeveniments, he sentit la curiositat de rellegir «L'aperitiu» que va dedicar al naixement de l'Institut. Amb un gran respecte, emoció i sentiment evoca l'ambient dinàmic i voluntarista que dominava la gent que s'havia arremangat i realitzava feina física de valent en tragar llibres, fossin intel·lectuals o funcionaris, coneguts o anònims. Era l'ambient, producte d'un estat d'ànim, que havia sabut crear Enric Prat de la Riba. I trobo que ho reflecteix d'una manera ben representativa aquest comportament tan característic de la humanitat afinada del president; en efecte, en haver d'ensenyar a gent de fora la recent creada Mancomunitat, va comentar així la presència del funcionari López Picó, que hi treballava els matins:

—I en aquest despatx, el poeta Josep M. López Picó, que ens ajuda a construir Catalunya.

Em consta que el president, amb un tarannà més avesat a sumar que no pas a restar, a diferència del cantellut Josep Puig i Cadafalch, havia aconseguit convèncer tothom, en aquells anys decisius, que la seva feina era fonamental, fos quina fos. Encaixava amb la situació que Kafka planteja, en un conte d'ambient

medieval, només amb aquesta resposta enlluernadora d'un picapedrer que cise-lla un capitell; en preguntar-li en què treballa, afirma:

—Estic fent una catedral.

Els nostres escriptors d'aquell moment dolç, amb el mestre Fabra al capdavant, militaven en la construcció d'una llengua que ajudés a bastir el que el país llavors necessitava: una cultura moderna. Cadascú havia d'estar al lloc on millor podia prestar servei. I per això quan Eugeni d'Ors va preguntar a Prat si el proper divendres havia de sumar-se a una manifestació per la causa de la unitat de Catalunya, el president li va donar una resposta alliçonadora que servia per a qualsevol ocasió:

—Vós fareu una glosa... Cadascú a son lloc.

I Sagarra des d'un bon començament, malgrat els seus estirabots, els malentesos, les provocacions, els excessos, sempre es va sentir lligat a l'aventura col·lectiva de posar dempeus un país amb els fonaments de la cultura i amb l'eina de la llengua; a diferència d'altres pobles per als qui la casa i la terra són l'essència de la seva pàtria.

De ben jove va tenir la sort que el destí li atorgués uns dons per partida doble. En efecte, en una edat ben tendra va veure que se li dibuixava amb força i claredat una vocació literària, netament poètica. Per si no fos prou, en conrear amb aprofitament aquest senyal, va tenir consciència que la natura li havia concedit un veritable doll creatiu, que brollava amb una facilitat astoradora. Em fa pensar en Virgili: el pare li negava que fos poeta i ell, sense adonar-se'n, li repli-cava en vers.

A l'escola ja havia assajat amb aprofitament, fins i tot en públic, el dring musical de la rima. Mentre cursava la carrera de dret, s'ho va prendre amb molta més serietat. No feia res més que respondre a una necessitat íntima, que sorgia del seu interior, i que per tant era una manifestació de l'arrelament i la profunditat vocacionals.

Tot seguit li va semblar que valia la pena emprendre la sortida que brindava la carrera consular: un dels avantatges era el temps lliure que deixava i que ell pensava aprofitar per lliurar-se a conrear el que ja li demanava el cos: la poesia; era un camí ja assajat per il·lustres antecessors, com Alexis Léger, Rubén Darío, Paul Claudel i molts d'altres.

Quan encara se sentia capficat per tirar endavant els estudis consulars, una temptació el va seduir amb una passió que mai no hagués pogut imaginar. A diferència de l'anterior, que havia estat interna, íntima, aquesta provenia de l'exterior. En efecte, Ignasi Iglésias li va proposar d'escriure una comèdia per a un Romea que començava amb energia una etapa consagrada al nou teatre català. Sagarra es va sentir atret, ho va provar i es va adonar que li rajava un bon cabal d'inspiració. El més important d'aquest fet no va ser que l'obra era acceptable, que mereixés els aplaudiments d'Iglésias, Rusiñol i altres patums, i que l'hagués escrit en unes poques nits; no, el més important era que havia tastat un món divertit, seductor, ple de sorpreses, que li obria unes perspectives força atrac-

tives. Ras i curt, una vegada assaborit el misteri teatral ja no se'n va poder estar, i la veritat era que es va deixar seduir. El desenllaç va ser que conrearà el teatre fins al final: el dia que va morir, feia temps que la seva darrera comèdia omplia de gom a gom. Del teatre l'havia enamorat el contacte directe amb el públic, l'ambient de l'escenari i els camerinos, la incògnita enigmàtica i ben diferent de cada estrena, el misteri creatiu convertit en realitat pels actors, la recreació de la vida amb la paraula. Més endavant, ja ben encarrilat aquest vessant literari, s'adonarà que constituirà el veritable *modus vivendi* per a un professional de la ploma, l'únic escriptor català que llavors podia viure, i bé, només de la seva producció.

El periodisme també el va atraure, sobretot llavors, tan bon punt va descobrir què s'hi donava a les redaccions. Ell, que havia tastat la lllaminadura que suposava una tertúlia nodrida per uns quants pesos pesants, fos a l'Ateneu o bé a Pombo i La Cacharrería, aquella atmosfera de les redaccions d'abans, tot i ser de sostre més aviat baix, va trobar ben amanides amb un raig de bohèmia, uns grills de novetat descarnada i un pensament d'improvisació constant. El que el va lligar i estrènyer ben fort, sospito, va ser quelcom semblant al que li havia passat amb el teatre: descobrir l'endemà mateix la reacció externa que era capaç de provocar. En qualsevol cas, no va tardar gens ni mica a acceptar que tenia més vocació de cul de cafè que de passant d'advocat; que el divertia més aprendre la vida per boca dels tenors de la penya, de la Penya Gran, que esbrinar com convèncer un jutge o remenant la paperassa d'arxius empolsinats; que preferia discutir tot paladejant el cafè, copa i puro, que apuntalar els colzes per guanyar una oposició.

De l'aventura consular el que més va treure en clar va ser una estada a Madrid, que el va enriquir sensiblement en el vessant cultural i humà, ja que en el sentimental va resultar un fracàs rodó. La relació amb la seva enamorada de llavors, Mercè Coll, es mantenia dolorosament per mitjà d'un intens i monòton festeig epistolar, que vaig tenir ocasió de llegir. Aquell amor va acabar aviat i malament.

No va arribar a ser cònsol. Va poder, malgrat tot, saber el pa que s'hi donava en viure lluny de casa, a l'estranger i pendent de la notícia. Durant més d'un any es va aplicar a fer de corresponsal a Berlín per al diari *El Sol*. Aquella experiència li va permetre tastar amb aprofitament el periodisme, que no deixarà mai més de conrear; en aquella mateixa experiència també va descobrir amb dolor, ja que tenia una tendència un xic depressiva, que el català és un animal que s'enyora, tal com li havia passat a Madrid.

Torna a Barcelona disposat a consagrar-se plenament a escriure. Tot i que no abandona el camí del teatre, l'aposta més compromesa la fa amb la poesia.

Un poeta de pis? Un poeta de pis, com Gimferrer? Bé, quan Carner escriu allò de «Com somrieu en hores del vespre, masos blancs [...], bosquet i blat i vinya i un marge amb tres pollanques», resulta que de fet ni els masos són blancs, ni els pollanques són als marges i encara menys a secà. No, Sagarra no serà mai

un poeta de pis. I això es posa de manifest des d'un bon començament, la qual cosa confirma el seu vitalisme i la necessitat d'establir un contacte sensual amb la realitat, amb l'home i la natura. Aquesta primera vivència la va experimentar amb motiu de les llargues estades a la gran finca rural de Santa Coloma de Gramenet; el noi de ciutat descobreix el paisatge i parla i s'atreveix a preguntar als masovers. Es reconeix escoltadís i es fixa en l'espectacle que suposa un llenguatge diferent, gens artificial, pur i que els ha arribat oralment a través dels segles. Aprèn el nom de cada cosa. Tot un món nou, variat, ric, vibrant, se li comença a obrir de bat a bat. Aquesta relació es perfecciona quan fa estades llargues a l'altra finca, la de Sant Pere de Vilamajor, al peu del Montseny. La natura pren allà una altra dimensió i més obertura de compàs, amb profunditat i misteri, que li desvetllen una inspiració mai no experimentada fins abans. La relació amb els masovers i els pagesos es fa llavors encara més estreta que abans. En aquell ambient el temps sembla aturar-se i se li imposa una imatge de la Catalunya d'abans, atmosfera i personatges que recrearà també en qualitat de dramaturg.

En tornar de Berlín, el llavors molt amic Pla el porta del bracet a la Costa Brava. Som el 1923. I queda torbat amb Port de la Selva. Els seus interlocutors passen a ser els pescadors: un altre vocabulari, un llenguatge diferent, una construcció empordanesa i un tarannà arrauxat. El fascinen l'ambient de la pesca i sobretot la inabastable làmina d'aigua, amb les seves escenografies poètiques o èpiques constantment canviant, amb les cales cisellades a la pedra i les vinyes verdes vora el mar. Un panorama hedonista, maliciós com un gra de pebre entre la llengua i el paladar, d'una sensualitat que s'encomana. De llavors ençà cada any hi feia cap, i els llargs estius els hi consumia sencers. Una bona part de la seva obra, encara més afinada, és deutora d'aquestes experiències vitals. Tot i que era al final de la seva vida, no m'estranya gens ni mica que es reconegués torbat a Espot, en valorar la gegantina dimensió pirinenca. Davant de l'estany Negre deia que hi reconeixia escenaris dignes de l'Infern cantat per Dant. Tenia raó quan assegurava que un pagès era un veritable senyor; i no dubtava gens ni mica a preferir fer petar la xerrada en un mas o en una caseta de pescador o en un casino de poble, que prendre el te en un saló burgès de l'Eixample.

Havia sabut trobar els diversos camins literaris que l'inspiraven; havia trobat el llenguatge escaient per a cada gènere. Des d'un bon començament havia triat, com també Pla, un estil que comunicés amb un públic majoritari, lluny del català incompreensible dels modernistes, però també del refistolat que collaven els noucentistes. Sagarra volia ser planer, directe, viu, com el llenguatge del poble i no pas sorprendre amb racons de diccionari o amb l'enfarfegament de l'hipèrbaton.

Aviat es va imposar com un personatge públic, autor d'èxit, el gran poeta veritablement popular. Era l'únic poeta capaç d'omplir de gom a gom i dos dies seguits el Palau de la Música: ell sol i només recitant, amb nasalitat metàl·lica, uns versos que el públic sabia de memòria. Podia viure, i viure bé de la seva ploma; sense haver de menester crosses periodístiques, universitàries, polítiques,

editorials o fins i tot comercials. Era l'únic. El seu perfil llegendari augmentava amb facècies, estirabots i excessos, però també en ser un solter cobejat que no parava de divertir-se endinsat en aquelles nits descordades: Excelsior i Criolla, dones i alcohol, Paral·lel, Rambla i barri Xino. Una estampa més aviat afrancesada i no gens indígena.

La fama, la disbauxa —«feia vida de tomàquet» em confessava—, no van ser mai excusa per deixar de mantenir-se al servei d'un país que ell tenia la consciència plena que contribuïa a anar construint. Així doncs, resulta sòlid fent campanya a favor de crear novella catalana o publicant articles obertament compromesos políticament o escrivint un llibre sobre ocells per a les escoles o conreant el teatre que en aquell moment convenia a Catalunya. I tinc el convenciment que va emprendre l'arriscada traducció de la *Divina comèdia* per col·laborar, des d'un altre angle complementari, en la formidable aventura que Cambó patrocinava d'incorporar els clàssics a la nostra cultura.

Era, en conjunt, una obra de gran volada i eficaç, que arribava a tothom, però que a més enriquia la llengua. La prova és que Pompeu Fabra el reconeixia creador de llenguatge, fins i tot en qualitat de prosista i novel·lista d'escàndol. Vaig comprar en una llibreria antiquària l'exemplar que Sagarra havia dedicat al mestre i que li havia estat robat en saquejar-li la biblioteca de Badalona: els dos volums de *Vida privada* havien estat estudiats i amb llapis havia subratllat fins a l'última pàgina aquells mots que podien ser-li útils, pel motiu que fos, de cara a la propera edició del diccionari. L'any passat vaig fer donació d'aquest llibre, i ara pertany als fons Fabra d'aquest Institut. Crec que Sagarra aprovaria que no hi havia cap altre destí millor.

De la tragèdia que va suposar la «guerra incivil» encara en va sortir ell prou ben parat. Va haver de fugir a corre-cuita, disfressat de mariner, però va aconseguir refugiar-se a Perpinyà. L'havien anat a buscar per matar-lo. Va escriure tot seguit a la Mercè, Mercè Devesa, la seva estimada de feia uns quants anys, i li demanava que anés al més aviat possible al seu costat i que li portés roba; firmava Armand Duval. Quan es van retrobar es va sentir molt més segur; amb un vestit anglès, camisa de seda, bastó i la seva estilogràfica a la butxaca, ja era tot un altre.

París, etapa següent. Es casen. I el regal de boda de Cambó, un xec al portador, se'l gasten en un periple llarg, aconsellat pels seus amics els germans Tharaud; aquests experimentats professionals en cròniques de viatges li suggereixen que pot ser tema de futurs llibres. I escullen Tahití, un destí rar entre els catalans, que en general no acostumaven a aventurar-se més enllà de Londres o Atenes. No van faltar els qui es van declarar senzillament escandalitzats davant el que consideraven una fugida.

La travessia i l'estada van resultar una experiència sorprenent, enriquidora. Va fructificar en dos llibres, un de poemes i un altre de viatge; aquest s'ha imposat a la fi com un clàssic del gènere. La Mercè em va confessar que es va trobar tan feliç a Papeete, que ja s'hi hauria quedat. Sagarra, en canvi, al cap d'un cert

temps ja enyorava passejar per la Rambla, entrar en una catedral gòtica i menjar un bon plat de maduixes. Tot plegat havia durat una mica més de mig any. Això explica, en certa manera, que, acabada la «guerra incivil», tornessin a Barcelona. No cal dir que va caldre jugar fort, la Mercè sobretot i ella sola en els despatxos madrilenys dels feixistes embriacs de victòria, per tal d'aconseguir el permís d'entrada i la certesa que no patirien represàlies.

L'horitzó és d'allò més depriment, en qualsevol aspecte. Cal tenir en compte que Hitler semblava que s'apoderava d'Europa i el català era una llengua prohibida en tots els àmbits. Com a París als Sagarra, el que més els importa en aquells anys és estar tot el dia junts; viuen un amor apassionat, que comparteixen amb el seu fruit: el Joan. La seva estimada Mercè no tenia res a veure amb una d'aquelles noies de la Dreta de l'Eixample. Apareixia ornada amb una sensibilitat extrema i es delia pels ocells, les flors, els arbres, la natura que havia après a admirar de nena a Olot; no parava de llegir; tenia opinió i era el complement alegre i positiu que havia de menester Sagarra, qui es reconeixia sempre més aviat baix de to i bevia per entonar-se una mica, que era quan se sentia millor.

L'única sortida en aquell moment era el mecenatge: les traduccions. I una altra sortida era un tipus d'obra atractiva comercialment: edicions de bibliòfil, que es venien molt bé. És llavors quan acaba la *Divina comèdia* i comença Shakespeare. S'encara amb els sonets. Aviat descobreix que, malgrat ser el català una llengua gairebé tan monosil·làbica com l'anglès, li surten versos massa llargs; i ho deixa córrer. Aquest aspecte és rellevant per dues raons. Posa de manifest quin és el rigor que s'exigeix quan és imprescindible, la prova és que en l'edició del Dant, al peu de cada pàgina figura el text original, per tal de facilitar la comprovació que no s'ha traït el sentit en tractar de ser fidel a la rima i als tercets. Quan pren la decisió de portar al català tot el teatre del cigne de l'Avon, considera que el més rellevant és fer una versió que resulti comunicativa dalt de l'escenari i no pas la fidelitat estricta a l'original. En aquest sentit ni Riba ni Oliva ni d'altres podran mai assolir el nivell teatral de Sagarra. Això ho coneixen perfectament els actors, que saben el pa que s'hi menja en la tasca de recitar un text que s'entengui, primer pas per emocionar l'espectador. Un dels crítics ferotges contra Sagarra per motius extraliteraris, Triadú, després d'una breu estada a Liverpool com a lector, ja es va veure amb cor de publicar la seva traducció dels sonets de Shakespeare; una gosadia que va pagar amb el ridícul. La prova que Sagarra pensava en la representació, més que en la literalitat, la tenim en el fet que va llegar a la Societat d'Autors la clàusula que les companyies catalanes d'afecionats només havien de pagar 500 pessetes de drets per obra; pretenia així estimular que es representés en la nostra llengua aquell tresor del teatre mundial. No cal dir que triar fer la traducció de Shakespeare tot just acabada la «guerra incivil» també s'ha d'interpretar com una prestació de servei a un país i a una llengua perseguits per la dictadura.

La lleialtat de Sagarra amb Catalunya, la llibertat i la democràcia havia pres cos en esclatar la Guerra Mundial i davant de l'amenaça certa del totalita-

risme. En efecte, pren partit, es compromet i s'arrisca. En aquest cas no va fer una glosa, como havia suggerit Prat, sinó que obria la casa a reunions clandestines, acollia alguns combatents aliats que portaven amagada informació estratègica. Ras i curt, Josep Benet, que mesurava les paraules, va reconèixer: «Sagarra s'hi va jugar la pell».

Tothom tenia la certesa que, ja derrotats Hitler i Mussolini, Franco tenia fatalment els dies comptats. Per desgràcia, davant la baixada del teló d'acer i el perill que suposava el comunisme de Stalin, Churchill i companyia van considerar que Franco passava a ser en aquell context un aliat. Sagarra es va adonar que allò es plantejava com un joc de poques taules i va resoldre que ell era un escriptor i no un activista permanent de la resistència. I va decidir consagrar-se només a la seva feina. Una colla, com Triadú, el van considerar traïdor. I com qui diu en un tancar i obrir d'ulls el gran poeta, el popular comedïograf, l'excels traductor va passar a ser, segons aquells nous burots culturals, un poeta antiquat, l'autor d'un teatre carrincló, un veritable *tradittore*.

Plovia sobre mullat. Els anys vint ja ho havia advertit Gaziel en un article, en denunciar que Catalunya era una devoradora dels seus homes. També hi jugava, en forta mesura, una enveja tan present sempre en un país petit. Que fos un autor d'èxit i que a més s'hi guanyés bé la vida, això, ja ho sabem, s'havia de fer perdonar.

En interpretar que apareixia un senyal que permetia explorar la possibilitat que el teatre català aixequés el teló, no s'ho va rumiar dues vegades. Som a mitjan 1945. Va saber negociar amb èxit aquesta qüestió cabdal i va aconseguir el permís per reestrenar *L'Hostal de la Glòria* al Teatre Barcelona. Un èxit espectacular, emocionant, inoblidable; malgrat això no va provocar que el governador suspengués nous permisos o que obligués a seguir amb la política de reposar obres antigues i prohibir les estrenes, tal com s'havia fet en el món de l'edició.

He dit que aquest fet era fonamental i ho era; en dos aspectes: el privat i el públic.

Tenint en compte que el panorama cultural català patia tots els problemes de l'assetjament, per a Sagarra era bàsic poder tornar a escriure per al teatre. Oferia tots els avantatges: era un autor d'èxit, adorava l'ambient de l'escena, es tractava d'un gènere que li resultava d'elaboració ràpida (tres o quatre nits de llaurar com un bou), i el mercat absorbia amb facilitat la producció d'un autor estrella com ell. Però encara hi havia un factor essencial: una obra que fos ben acollida li permetia viure com a mínim un any, i bé.

L'aspecte públic resulta dolorós. Els mateixos que li tiraven aigua al nas com a autor teatral li van començar a retreure tota mena de defectes tan bon punt havia deixat de fer de resistent. No li va ser reconegut l'esforç que va efectuar per modernitzar-se i posar-se en la línia que s'imposava en el teatre europeu, en haver vist a París les darreres produccions de Sartre o de Camus. El públic del teatre català no va dissimular gens ni mica, i va manifestar de manera ostensible que preferia el seu estil clàssic. I en adonar-se que es faria més savi que ric,

va tornar a oferir el que li demanaven. L'altre aspecte, encara més bàsic era la transcendència històrica, política i social que implicava el fet que Sagarra en aquells anys dramàtics omplís els teatres; llavors resultava essencial. I és que la repercussió d'una obra que agradés al Romea era ben diferent que la lectura d'una novel·la a casa; la mateixa diferència que hi ha entre un acte públic i un de privat. El ressò, l'estímul, la fe que trametia al poble que omplia el teatre adquiria un valor estratègic: aquell poble català llavors havia de menester un camí, horitzó, esperança i voluntat per no afluixar i tirar el barret al foc. Aquesta missió la va complir Sagarra tot sol i durant una colla d'anys, el període més difícil. És la mateixa missió que després portarà a terme la Nova Cançó. Mentre a Sagarra no li ha estat mai reconegut aquest servei al país i a la llengua, els cantants han tingut més sort. El públic que omplia els seus recitals tenia consciència que ja només la seva presència representava un acte de lluita contra la dictadura.

En complir els seixanta, en plena maduresa, en lloc d'estovar-se o de repetir-se, va assolir dos pinyols creatius de signe ben diferent. *La ferida lluminosa*, dins la línia que s'havia imposat d'un teatre que arribés i emocionés al poble, va aconseguir el màxim de reconeixement popular: al Romea, a Madrid i al cinema. Les *Memòries* eren figures d'un altre paner. Va enlluernar per un rerefons cultural i una prosa que lingüísticament i culturalment evidenciava un excepcional treball d'elaboració; en fi, un conjunt de veritable nivell europeu. Ja sabem que la prosa dels poetes pot destil·lar un llenguatge d'una eficàcia i magnificència solemnes, elegants. El ressò va ser desigual. Mentre un sector les saludava com una obra mestra, en un altre era rebut amb les urpes esmolades. Carles Riba va interpretar que se'l ridiculitzava, en dir que portava ja al pati de lletres de la universitat el bastó de mariscal de les lletres; i ell, en canvi, va considerar que li havia encolomat el bastó perquè era tan descaradament baix que si no no el veien. Josep Pla ho va interpretar com una invasió intolerable, ja que fins llavors s'havien repartit sense problemes un territori minso: un per al millor poeta i l'altre per al millor prosista. I per això aquelles *Memòries* constituïen un temible cop baix, i no li ho va perdonar. A tothom que el volia escoltar, propagava que era un maó d'un barroquisme indigerible. Nèstor Luján em va confessar que Pla li havia rebentat en aquest sentit les *Memòries*. Luján, que es reconeixia admirat pel llibre, que el considerava com una obra mestra de la literatura catalana i europea, li va replicar que no li semblava pas més barroc que les seves pròpies pàgines sobre la Roma barroca. Pla, agafat a contrapeu, només va contestar: «Carram, quina mala llet, Luján».

En fi, l'escenari d'un país com el nostre sempre resulta massa petit per als tenors, encara que en siguin pocs: acaben fent-se nosa si no eviten els cops de colze.

El capítol de les *Memòries* dedicat a la seva llarga estada d'estudiant a Madrid li va valdre una condecoració cultural: la Gran Creu d'Alfons X el Savi. Altra vegada van aprofitar per criticar-lo com si fos un traïdor que s'havia venut a l'enemic. Fins i tot li va retreure també que fos conseller de la Sociedad General de

Autores de España. El notari Raimon Noguera i també Josep Benet em van comentar que ell mai no havia claudicat, sinó que simplement s'havia deixat estimar. Aquestes i altres misèries, filles de l'enveja més primitiva, el van induir a voler allunyar-se físicament. Per això va posar fil a l'agulla per fer una llarga estada de corresponsal periodístic a Roma, vista la imminència del començament del Concili Vaticà II. Li feia una il·lusió enorme tornar a aquella ciutat que tant li havia impressionat quan era jove.

La mort li ho va impedir.

Els qui sentenciaven que el seu teatre no s'aguantava encara ho mantenien a peu i a cavall, com Molas, el burot de la literatura catalana. Doncs bé, aquells mateixos dies la seva versió lliure de Molière, interpretada per Joan Capri, omplia el Romea cada dia.

El dia de l'enterrament, el doctor Barbolles —Joan Colomines— prenia nota dels qui hi assistien, en considerar-los uns col·laboracionistes. Déu n'hi do.

Quan entrava a casa dels Sagarra, jo sempre mirava de reüll un gravat antic: *L'Escola d'Atenes*. Jo sabia, en haver-ho llegit en les *Memòries* acabades de publicar, les llàgrimes que li havia provocat aquella pintura de Rafael al Vaticà: «Jo seré el que Déu vulgui o seré la idea que els altres tinguin de mi, però quan em quedo sol i a les fosques sé que sóc aquell que a divuit anys [...] s'eixugà la humitat dels ulls...» en trobar-se davant d'aquella obra mestra. Doncs jo crec que malgrat el pas dels decennis, les temptacions i els desenganys, els èxits i els fracassos, les lliçons i les sorpreses que li havia reservat la vida, Josep Maria de Sagarra va saber mantenir-se fidel al perfil humà i cultural que llavors s'havia traçat.

Vist des de la perspectiva d'avui, que migrades, baixes de sostre i provincianes queden aquelles picabaralles al costat de la dimensió gegantina d'una obra que no ha deixat de guanyar el gruix d'un clàssic, a més d'haver estat l'últim poeta popular de Catalunya.